

УДК 324(911.3:32)

**Регіональна неоднорідність електорального простору: порівняльний аналіз
(на матеріалі 100 національних кейсів)**

А.О. АВКСЕНТЬЄВ

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна,
E-mail: toshinho@rambler.ru**Авторское резюме**

У статті автором досліджуються залежність електоральної поведінки виборців від територіальної приналежності. Концептуалізовані категорії «регіональної неоднорідності» та «електорального простору». Аргументовано, що подібна регіональна неоднорідність є властивістю електорального простору і може бути квантифікована. Кількісний вимір регіональної неоднорідності держави має прямий зв'язок із ризиками сепаратизму, громадянськими конфліктами або кризою легітимності влади на окремій території. Запропоновано формулу для оцінки кількісного виміру регіональної неоднорідності, засновану на інструментарії статистичного аналізу (зокрема, коефіцієнті варіації). Окреслено можливі напрями досліджень із використанням цього індексу по відношенню до окремих політичних суб'єктів та всього електорального простору різних рівнів (державна, регіон, виборчий округ). Наведено розрахунки відповідних індексів для українського електорального простору (за результатами виборів 1991-2015) та 100 інших національних кейсів. Проаналізована динаміка регіональної неоднорідності України за матеріалами електоральної статистики 1991-2015 років.

Ключові слова: електоральна географія, індекс регіональної неоднорідності, електоральний простір, коефіцієнт варіації, дифузія інновацій, «розкол», кількісні методи політології.

**Regional homogeneity of electoral space: comparative analysis
(on the material of 100 national cases)**

А.О. AVKSENTIEV

V. N. Karazin Kharkov national university, Kharkiv, Ukraine, E-mail: toshinho@rambler.ru

Abstract

In the article the author examines dependence on electoral behavior from territorial belonging. «Regional homogeneity» and «electoral space» categories are conceptualized. It is argued, that such regional homogeneity is a characteristic of electoral space and can be quantified. Quantitative measurement of government regional homogeneity has direct connection with risk of separatism, civil conflicts, or legitimacy crisis on deviant territories. It is proposed the formulae for evaluation of regional homogeneity quantitative method which has been based on statistics analysis instrument, especially, variation coefficient. Possible directions of study with the use of this index according to individual political subjects and the whole political space (state, region, electoral district) are defined. Calculation of appropriate indexes for Ukrainian electoral space (return of 1991-2015 elections) and 100 other national cases. The dynamics of Ukraine regional homogeneity on the material of 1991-2015 electoral statistics is analyzed.

Key words: electoral geography, regional homogeneity index, electoral space, variation coefficient, innovation diffusion, «cleavage», quantitative methods in political science.

Постановка проблеми. Електорально-географічні особливості держав та їхніх окремих адміністративно-територіальних одиниць часто зумовлюють тенденції до дестабілізації політичної ситуації та стають каталізаторами конфліктів між громадянами. За контурами електоральних «розколів» простежуються розмежування виборців за етнічними, мовними, віковими, урбанізаційними, соціально-економічними, релігійними факторами. Висока регіональна неоднорідність державного електорального простору збільшує ризики сепаратизму та різних форм громадянського протистояння, послаблює легітимність влади на окремих територіях. Водночас ґносеологічний

аспект проблемної ситуації полягає в тому, що ця вкрай актуальна, зокрема і для сучасної України проблематика залишається на периферії дослідницького інтересу політологів. Вітчизняні електорально-географічні дослідження, якщо й зачіпають проблемне поле регіональної неоднорідності, то майже не використовують кількісні методи та відповідний інструментарій сучасної політичної науки.

Аналіз досліджень і публікацій. Виокремлення електоральної географії як окремого міждисциплінарного наукового напрямку, що знаходиться на стику політичної географії, соціології та регіоналістики, і вивчає територіальні особливості політичної участі, майже

одноголосно пов'язують з виходом у 1913 році роботи «Політична картина Західної Франції в роки Третьої Республіки» французького дослідника А. Зігфріда [10]. Саме ним були сформульовані базові гіпотези детермінації електоральної поведінки географічними (зокрема, навіть геологічними) факторами. Електорально-географічні дослідження проводились і надалі, в загальному руслі вивчення електоральної поведінки (Чиказька школа, Колумбійська школа тощо), проте справжнім проривом, пов'язаним безпосередньо із аналізом регіональної неоднорідності держав, стала «теорія розколів», запропонована в 1967 році С. Ліпсетом та С. Рокканом. Їхній метод пошуку конкретних історичних подій, які визначили контури майбутніх соціально-політичних розмежувань, спонукав дослідників до більш детального вивчення впливу базових соціальних конфліктів на партійну систему та електоральну поведінку. 4 ключових розмежування, запропоновані Рокканом та Ліпсетом – «центр / периферія», «місто / село», «власник / працівник», «церква / держава» – піддавались емпіричній перевірці на локальних кейсах [8]. У той же час варто зазначити, що ідея територіальної детермінації політичної участі за дихотомією «центр»/«периферія» була запропонована ще до Ліпсета і Роккана: зокрема, для розвитку електоральної географії велике значення мала сформульована шведським географом Т. Хагерстрандом та популяризована в англійських країнах американським соціологом Е. Роджерсом теорія «дифузії інновацій», яка має прямий електоральний вимір. З 70-х років ХХ сторіччя фактично починаються експерименти з моделями квантифікації електорально-регіональної неоднорідності. Усі запропоновані формули для виміру націоналізації / регіоналізації партій та електорального простору ґрунтовно аналізуються в статті сучасного дослідника Д. Бочслера [7]. Серед останніх досліджень та публікацій на електорально-географічну тему, і, зокрема, з акцентом на аналізі регіональної неоднорідності, варто відзначити роботи А. Секора, М. Шина, Дж. Вебстера, Л. Нельсона, В. Барні, Дж. Лейба, Н. Квінтони, Дж. Агню, Д. Денвера, Р. Джонстона, М. Хамфрі, Д. Левіна, Р. Гілмана, Дж. Маккензі, Ю. Топлака, Р. Ніємі.

Стосовно розробленості теми регіональної неоднорідності електорального простору в українській політичній науці варто зазначити, що ця проблема не виділялася окремо з загального електорально-географічного контексту та не опрацьовувалася за допомогою відповідних кількісних методів. При цьому з середини 90-х років у вітчизняних політологів, соціологів, географів та інших учених спостерігається відчутний інтерес до електоральної географії та динаміки електорального простору України. Серед представників української політич-

ної науки особливої уваги заслуговують роботи К. Черкашина, А. Єхніч, Н. Ротар, М. Гуйтора, Н. Хоми, А. Романюка, Ю. Шведа, Т. Мадриги, Є. Хана, О. Фісуна, І. Поліщука, О. Романюка, Т. Панченко, Н. Паніної, С. Біличенка, О. Михайлича, М. Дністрянського, С. Васильченка, Ю. Остапця, В. Березинського.

Мета дослідження полягає в оцінці кількісного виміру регіональної неоднорідності електорального простору в Україні за допомогою порівняльного аналізу з іншими державами. Також апробація варіаційного індексу регіональної неоднорідності на емпіричному матеріалі 100 національних електоральних кейсів дозволить сформулювати низку гіпотез щодо взаємозв'язку особливостей електоральної географії з іншими факторами.

Викладення основного матеріалу. Категорія «регіональна неоднорідність» (або «регіональна гетерогенність») періодично з'являється в роботах вітчизняних дослідників (переважно, спеціалістів з політичної регіоналістики) у доволі різних контекстах та без конкретних дефініцій, тому доцільно одразу дати цьому поняттю визначення. Пропонуємо під регіональною неоднорідністю розуміти властивість електорального простору, що проявляється в суттєвих відмінностях у типових формах політичної участі виборців, які належать до територіально різних частин цього простору. За логікою, визначаючи одну категорію через іншу, ми повинні чітко окреслити змістовні контури поняття «електорального простору». Доволі вдало, на нашу думку, дефініцію «електорального простору» формулює М. Арбатська: «населена територія, що має чітко окреслені сталі місцеві відмінності та особливості взаємодії учасників політичного процесу з приводу формування легальних органів влади» [1]. Тобто, в якості електорального простору ми можемо розглядати як елементи існуючого політико-географічного та адміністративно-територіального поділу, так і власні дослідницькі продукти електорального районування.

Категорія «регіональна неоднорідність» апіорі передбачає можливість та необхідність її кількісного вимірювання для проведення порівняльного аналізу, дослідження динаміки, типологізації тощо. Перші формули для квантифікації регіональної неоднорідності почали розроблятися в 70-х роках ХХ сторіччя, причому індекси розраховувалися по відношенню до електоральної бази політичних партій (а не усього електорального простору). Пропонуємо взяти за основу класичний приклад такого «індексу націоналізації партії», запропонований Р. Роузом та Д. Урвіном у 1975 році в роботі «Regional Differentiation and Political Utility in Western Nations» [9] та використати його дещо модифіковану версію для оцінки регіональної неоднорідності електорального простору України та інших держав. Саме Роуз і Урвін вперше

використали такий інструмент статистичного аналізу як коефіцієнт варіації для дослідження політичних партій. Втім, як справедливо зазначає Д. Бочслер, засновані на параметричному вимірюванні варіації індекси мають і деякі недоліки: зокрема, не мають верхнього математичного ліміту (тоді як більшість індексів автори намагаються вписати в діапазон від 0 до 1) та не враховують різний розмір і «питому вагу» територіальних одиниць, електоральна статистика яких досліджується (цей недолік, на нашу думку, доволі легко долається) [7]. Незважаючи на ці моменти, використання коефіцієнтів варіації для квантифікації регіональної неоднорідності видається дуже перспективним методологічним кроком. В якості вдалого прикладу аналізу націоналізації / регіоналізації партійних систем за допомогою варіативних індексів варто відзначити нещодавні дослідження науковців з Вищої Школи Економіки (перші на пострадянському просторі). Зокрема, роботу Ю. Гайворонського «Аналіз результатів парламентських виборів 4 грудня 2011 р. у Словенії» [2], М. Грїшина «Електоральні розколи Росії: тенденції до зростання» [3], Р. Туровського «Електоральний простір Росії: від нав'язаної націоналізації до нової регіоналізації?» [6]. Зауважимо, що в наведеному нижче вигляді індекс у цих роботах не застосовується (найближче до саме цієї форми модель Гайворонського, в якій, судячи з усього, замість середнього зваженого значення відповідних індексів кожної партії використовується середнє арифметичне). Відповідно, ми пропонуємо наступний алгоритм розрахунку індексу регіональної неоднорідності електорального простору.

1. Визначення структурного рівня необхідних статистичних даних (для дослідження загальнодержавного електорального простору – обласний, для регіонального простору – районний рівень, для району – населені пункти чи округи, для округів – виборчі дільниці).

2. Внесення в базу даних результатів кожного політичного суб'єкта в структурних одиницях відповідного рівня.

3. Розрахунок для кожного політичного суб'єкта індексу регіональної неоднорідності електоральної бази. Він розраховується як коефіцієнт варіації масиву результатів, здобутих партією в різних регіонах, районах, округах, дільницях тощо (в залежності від об'єкта дослідження).

4. Розрахунок середнього зваженого значення індексів регіональної неоднорідності електоральної бази всіх політичних суб'єктів, які беруть участь у виборах. Таким чином, регіональна неоднорідність електорального простору визначається як $IRNP = (Cv(A) * Ra + Cv(B) * Rb + Cv(C) * Rc + Cv(Z) * Rz) / (Ra + Rb + Rc + Rz)$, де $Cv(I)$ – коефіцієнт варіації масиву результатів партії/кандидата I, а Ri – загальний результат партії/кан-

дидата I в усьому електоральному просторі.

Таким чином, окреслюються щонайменше два можливих формати квантифікації категорії «регіональної неоднорідності»: по-перше, відносно електоральної бази окремих політичних суб'єктів і, по-друге, відносно всього електорального простору. Як видно з опису алгоритму, другий варіант розрахунків неможливий без першого – регіональна неоднорідність електорального простору залежить від регіональної неоднорідності підтримки усіх політичних суб'єктів.

У таблиці 1 наведено результати розрахунків індексу регіональної неоднорідності для електорального простору України (динаміка 1991-2015 років). Джерело інформації – сайт ЦВК [4].

Таблиця 1. Динаміка регіональної неоднорідності електорального простору України (1991-2015)

Вибори	IRNP
1991 (президентські, 1 тур)	0,478
1994 (президентські, 1 тур)	0,658
1994 (президентські, 2 тур)	0,554
1998 (парламентські)	0,758
1999 (президентські, 1 тур)	0,520
1999 (президентські, 2 тур)	0,382
2002 (парламентські)	0,728
2004 (президентські, 1 тур)	0,640
2004 (президентські, 2 тур)	0,591
2004 (президентські, 3 тур)	0,641
2006 (парламентські)	0,716
2007 (парламентські)	0,571
2010 (президентські, 1 тур)	0,616
2010 (президентські, 2 тур)	0,571
2010 (місцеві)	0,590
2012 (парламентські)	0,549
2014 (президентські, 1 тур)	0,350
2014 (парламентські)	0,442
2015 (місцеві)	0,571

У таблиці 2 наведено результати порівняльного аналізу регіональної неоднорідності 100 електоральних просторів відповідно до підсумків 100 загальнонаціональних виборів у різних країнах з 2011 по 2015 роки (аналізу підлягали парламентські та президентські вибори). Джерело інформації – сайт проекту «Електоральна географія 2.0.» [5].

Таблиця 2. Порівняльний аналіз регіональної неоднорідності

Країна	Рік	Тип виборів (+ тур)	IRNP
Кенія	2013	президентські(1)	0,803
Конго	2011	президентські(1)	0,796
Либерія	2011	президентські(1)	0,748
Нігерія	2011	президентські(1)	0,712

Сьєрра-Леоне	2012	президентські(2)	0,686
Афганістан	2014	президентські(1)	0,662
Нігерія	2015	президентські (2)	0,644
Туреччина	2015	парламентські	0,608
Швейцарія	2011	парламентські	0,572
Малі	2013	президентські(1)	0,561
Україна	2012	парламентські	0,549
Македонія	2011	парламентські	0,547
Афганістан	2014	президентські	0,542
Литва	2012	парламентські	0,519
Сербія	2012	президентські(1)	0,516
Сербія	2012	парламентські	0,513
Литва	2014	президентські(1)	0,503
Туреччина	2014	президентські(1)	0,501
Киргизстан	2011	президентські(1)	0,491
Молдова	2014	парламентські	0,452
Румунія	2014	президентські (1)	0,451
Аргентина	2011	президентські	0,442
Україна	2014	парламентські	0,442
Південна Корея	2012	президентські(2)	0,425
Болгарія	2014	парламентські	0,418
Перу	2011	президентські(1)	0,416
Фінляндія	2015	парламентські	0,412
Фінляндія	2012	президентські(1)	0,398
Румунія	2012	парламентські	0,383
Канада	2011	парламентські	0,383
Росія	2011	парламентські	0,379
Мексика	2012	парламентські	0,372
Бразилія	2014	президентські (1)	0,370
Швейцарія	2015	парламентські	0,363
Україна	2014	президентські(1)	0,350
Фінляндія	2011	парламентські	0,349
Естонія	2011	парламентські	0,346
Естонія	2015	парламентські	0,345
Киргизстан	2015	парламентські	0,332
Португалія	2011	президентські(1)	0,324
Еквадор	2013	президентські(1)	0,318
Іран	2013	президентські(1)	0,313
Вірменія	2012	парламентські	0,313
Грузія	2012	парламентські	0,308
Болівія	2014	президентські (1)	0,307
Гана	2012	президентські (2)	0,306
Гватемала	2011	президентські(1)	0,294
Тайвань	2012	президентські(1)	0,289
Хорватія	2011	парламентські	0,285
Бразилія	2014	президентські (2)	0,284
США	2012	президентські(1)	0,283
Польща	2011	парламентські	0,283
Шрі-Ланка	2015	президентські(1)	0,275
Португалія	2015	парламентські	0,271
Румунія	2014	президентські (2)	0,269
Австрія	2013	парламентські	0,269

Польща	2015	парламентські	0,267
Нідерланди	2012	парламентські	0,267
Мексика	2012	президентські(1)	0,266
Іспанія	2011	парламентські	0,262
Вірменія	2013	президентські(2)	0,261
Норвегія	2013	парламентські	0,259
Ірландія	2011	президентські(1)	0,255
Албанія	2013	парламентські	0,251
Німеччина	2013	парламентські	0,250
Португалія	2011	парламентські	0,249
Данія	2011	парламентські	0,248
Швеція	2014	парламентські	0,243
Данія	2015	парламентські	0,242
Хорватія	2015	президентські(1)	0,238
Словенія	2011	парламентські	0,234
Хорватія	2015	президентські (2)	0,231
Росія	2012	президентські(1)	0,229
Перу	2011	президентські(2)	0,229
Індонезія	2014	президентські(2)	0,224
Італія	2013	парламентські	0,223
Чехія	2013	парламентські	0,217
Грузія	2013	президентські(1)	0,209
Польща	2015	президентські (2)	0,208
Греція	2015	парламентські	0,201
Люксембург	2013	парламентські	0,194
Кіпр	2013	президентські(1)	0,189
Чехія	2013	президентські(1)	0,185
Чилі	2013	президентські(1)	0,182
Гватемала	2011	президентські(2)	0,174
Франція	2012	президентські(1)	0,174
Монголія	2013	президентські(1)	0,169
Чехія	2013	президентські(2)	0,166
Сальвадор	2014	президентські(1)	0,137
Ліхтенштейн	2013	парламентські	0,137
Венесуела	2012	президентські(2)	0,135
Словенія	2014	парламентські	0,134
Венесуела	2013	президентські(2)	0,133
Франція	2012	президентські(2)	0,125
Сальвадор	2014	президентські(2)	0,115
Австралія	2013	парламентські	0,106
Словенія	2012	президентські(1)	0,103
Словенія	2012	президентські(2)	0,092
Чилі	2013	президентські(2)	0,086
Кіпр	2013	президентські(2)	0,076

Розрахунок індексів для динаміки українського електорального простору та 100 національних кейсів дозволяє, зокрема, зафіксувати деякі особливості самого інструментарію. Зокрема, індекс більш чутливий до парламентських виборів, ніж до президентських. Напевно, це об'єктивно пояснюється більшою кількістю конкурентоспроможних регіональних і макрорегіональних суб'єктів саме на виборах до парламенту, де «переможцями» мо-

жуть вважатися партії, які подолали бар'єр, тоді як президентські вибори завжди є боротьбою лише за один мандат. Тобто стратегічна поведінка політичних суб'єктів сприяє збільшенню регіональної неоднорідності електорального простору саме на парламентських, а не президентських виборах, що само по собі не виключає високий ступінь біполяризації і зростання напруги електорального поля під час, наприклад, другого туру президентських виборів.

Аналіз динаміки регіональної неоднорідності електорального простору України зазвичай вивчає наявність декількох «пікових точок»: першою з них став 1998 рік, коли одразу 8 партій потрапили до парламенту, а характерною рисою будівництва партійних проектів стала їхня опора на якийсь один регіон, в якому інвестори політичної сили мали найбільший політичний, економічний та адміністративний вплив («Громада» – Дніпропетровщина, СДПУ(о) – Закарпаття, ПСПУ – Сумщина і Харківщина). Високі показники IRNP збереглися і на наступних парламентських виборах 2002 року, коли, напевно, вперше в якості основного окреслився електоральний конфлікт «проукраїнських» опозиційних сил з президентським блоком. До 2014 року значення індексу трималося на відносно високому рівні, в діапазоні від 0,54 до 0,72. Абсолютний мінімум регіональної неоднорідності зафіксовано на президентських виборах 2014 року, коли Петру Порошенку вдалося безпрецедентно здобути перемогу в усіх регіонах. Однак вже парламентські вибори 2014 року та місцеві вибори 2015 року засвідчили тенденцію до посилення регіональної неоднорідності ($I_{RNP} 2015 = I_{RNP} 2007 = 0,571$). Варто пам'ятати про фактичне зникнення в 2014 році з електорального процесу історично базового для багатьох політичних суб'єктів регіонів – Криму та Донбасу. Багато в чому відносно більша однорідність українського простору, яка спостерігається за результатами виборів 2014 та 2015 років, є наслідком саме цього, а також стрімкого зниження явки на виборах у південно-східних областях.

Якщо порівняти результати розрахунків для українського електорального простору з кейсами інших країн, то можна дійти висновку, що в Україні рівень регіональної неоднорідності суттєво вищий за середній. Середнє арифметичне 100 розрахованих індексів склало $I_{RNP} = 0,328$, тоді як для України – $I_{RNP} = 0,575$. Загалом, порівняльний аналіз засвідчив, що найвища регіональна неоднорідність притаманна електоральним просторам африканських держав. Базова модель такого електорального простору – «розкіл» його на дві частини за лінією південь/північ або схід/захід і максимальна поляризація електорату (у більшості випадків за таким територіальним протистоянням стоять етнічно-плеємні та релігійні фактори). Електоральні карти цих африканських кейсів

дуже нагадують аналогічні українські 2004 та 2010 років. Саме етнічний (лінгвістичний як похідний від нього) та релігійний чинники зумовлюють високу регіональну неоднорідність електоральних просторів інших країн, які були включені до нашого порівняльного аналізу – наприклад Туреччини, Сербії, Швейцарії, Македонії. Стосовно пострадянських держав, висока регіональна неоднорідність, подібна до української, притаманна Киргизстану і Молдові; відносно високий рівень неоднорідності (0,3 – 0,5) електорального простору в прибалтійських державах, трохи нижчий у кавказьких країнах, низький у Росії. Втім, для якихось аргументованих висновків потрібне окреме дослідження регіональної неоднорідності електорального простору пострадянських держав на матеріалах усіх загальнонаціональних виборів (а не лише в період 2011-2015 років).

Ми вбачаємо серйозну перспективу в такому дослідженні, яке б допомогло пояснити траєкторії демократичного транзиту в посткомуністичних країнах. Також використання апробованого в цій статті індексу могло б бути виправданим для досліджень за наступними напрямками: вивчення динаміки та рівня регіоналізації політичних суб'єктів, аналіз регіональної неоднорідності окремих областей, міст та районів, розгляд неоднорідності виборчих округів (на цьому рівні індекс слугуватиме непрямым індикатором джеррімендерінгу).

Висновки. Актуальна для сучасної України та багатьох інших держав проблематика регіональної неоднорідності не може досліджуватись на належному рівні без застосування кількісних методів аналізу електоральної статистики. Одним з найбільш зручних інструментів сучасної політичної науки для вивчення впливу регіональних особливостей на загальнодержавний електоральний простір є коефіцієнт варіації. Заснований на ньому індекс (I_{RNP}) дозволяє оцінити кількісний вимір регіональної неоднорідності. Розрахунки I_{RNP} для України (за результатами всіх загальнонаціональних виборів з 1991 по 2015 роки) та 100 інших кейсів засвідчили дуже високий рівень регіональної неоднорідності українського електорального простору, який після свого мінімального значення на президентських виборах-2014 знову почав стрімко зростати, незважаючи на фактичне усунення з електорального процесу Криму і Донбасу.

Висока регіональна неоднорідність електорального простору, зазвичай, притаманна державам зі складною етнічною структурою (особливо яскраво ілюструється африканськими кейсами) та доволі великими територіями компактного проживання етнічних меншин. «Етнічна гіпотеза», як і припущення з іншими базовими чинниками, повинна бути перевірена за допомогою факторного аналізу у ході подальших досліджень.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Арбатская М.Н. Электоральное пространство и управление избирательными правами граждан [Электронный ресурс] / М.Н. Арбатская. – Режим доступа: <http://www.politex.info/content/view/200/30/>
2. Гайворонский Ю. Анализ результатов парламентских выборов 4 декабря 2011 г. в Словении [Электронный ресурс] / Юрий Гайворонский. – Режим доступа: <http://www.regional-science.ru/wp-content/uploads/2012/06>
3. Гришин Н. Электоральные расколы в России: тенденция к возрастанию [Текст] / Н.В. Гришин // SCHOLA – 2008: Сборник научных статей философского факультета МГУ. – М.: изд-во «Соц.-полит. мысль», 2008. – С. 98-103.
4. Офіційний веб-сервер Центральної Виборчої Комісії України [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://cvk.gov.ua/>
5. Сайт проекту «Электоральна географія 2.0.» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.electoralgeography.com/new/ru/>
6. Туровский Р.Ф. Электоральное пространство России: от навязанной национализации к новой регионализации? [Текст] / Р.Ф. Туровский // Полития. – 2012. – № 3 (66). – С. 100-122.
7. Bochsler D. Measuring party nationalization: A new Gini-based indicator that corrects for the number of units [Text] / Daniel Bochsler // Electoral Studies. – 2010. – № 1 (29). – P. 155-168.
8. Lipset S.M. Party systems and voter alignments: cross-national perspectives [Text] / Seymour M. Lipset, Stein Rokkan. – New York: Free Press, 1967. – 554 p.
9. Rose R. Regional Differentiation and Political Utility in Western Nations [Text] / R. Rose, D. Urwin // Contemporary Political Sociology Series Nr. 06-007, London and Beverly Hills: Sage, 1975.
10. Siegfried A. Le Tableau politique de la France de l'ouest sous la Troisième République / Andre Siegfried. – Paris: A. Colin, 1913. – 536 p.

Стаття надійшла до редакції 25.12.2015

REFERENCES:

1. *Arbatskaya M.* Elektoralnoe prostranstvo i upravlenie izbiratel'nymi pravami grazhdan (Electoral space and control of citizen electoral rights). – Regime to access: <http://www.politex.info/content/view/200/30/>
2. *Gajvoronskij Yu.* Analiz rezul'tatov parlamentskikh vyborov 4 dekabrya 2011 g. v Slovenii (Analysis of parliamentary elections on 4 December 2011 in Slovenia). – Regime to access: <http://www.regional-science.ru/wp-content/uploads/2012/06>
3. *Grishin N.* EHlektoral'nye raskoly v Rossii: tendenciya k vozrastaniyu (Electoral cleavage in Russia: tendency to growth) *SCHOLA – 2008: Sbornik nauchnykh statej filosofskogo fakulteta MGU.* Moskva: izd-vo «Socialno-politicheskaya MYSL», 2008, pp. 98-103.
4. Oficijnij veb-server Central'noi Viborchoi Komisii Ukraini (Official web server of the Central Election Commission of Ukraine). Regime to access: <http://cvk.gov.ua/>
5. Sajt proektu «Elektoral'na geografiya 2.0» (Electoral georraphy 2.0). Regime to access: <http://www.electoralgeography.com/new/ru/>
6. *Turovskij R.* Elektoral'noe prostranstvo Rossii: ot navyazannoj nacionalizacii k novej regionalizacii? (Russia electoral space: from forcible nationalization to new regionalization). *Politiya.* 2012, no 66, pp. 100 – 122.
7. Bochsler D. Measuring party nationalization: A new Gini-based indicator that corrects for the number of units. *Daniel Electoral Studies*, 2010, no. 1(29), pp. 155-168.
8. Lipset S., Rokkan S. Party systems and voter alignments: cross-national perspectives. New York: Free Press, 1967, 554 p.
9. Rose R. Regional Differentiation and Political Utility in Western Nations. *Contemporary Political Sociology Series*, no. 06-007, London and Beverly Hills: Sage.
10. Siegfried A. Le Tableau politique de la France de l'ouest sous la Troisième République. Paris: A. Colin, 1913, 536 p.

Авксентьев Антон Александрович – аспірант
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна,
Адрес: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 4
E-mail: toshinho@rambler.ru

Avksentiev Anton Oleksandrovych – postgraduate
V. N. Karazin Kharkov national university
Address: 4, Svobody Sq., Kharkov, 61022, Ukraine
E-mail: toshinho@rambler.ru